Вячеслав Медвідь

Льох

Містечкові — Петро Андрієць, Алік Порохнюк. Славка Колодюк, Василь Зіневич — виторгували в баби Богиньки пересмаженого гарбузового насіння за три копійки, і далі ж куди — до коней.

Тамечки їх було ого, вертикиївських, солотвинських, розкопанських, та й коденських не менш. Так-то впізнавали по дядьках чи тітках, котрі звідки. Петро той собі відразу став, де сніг,твердіший; каже, то його дядько кіньми спинився, бо ще тею радюжкою кінь вкритий, що його мати з шматок ткала, а на другому кожух Дядьків —це так" коням тепліше буде£ сам дядько в куфайці пристав до розкопанського гурту де свиньми торгують.

Алік як старший в'зьме підбіжить до Петра і смикає : далі рушати, бо тамо коні гарніші ще й похихоче, що Петро так боїться підбори убрати в сніг,— тільки й роботи, що рукавицею оббиваєш.

Алік такий хитренький,— де б то сказати йдім, ще не таке побачиш, то бере Петра,пїддзюськує:

— Да-но ще дзернят,й випрохує у Петра; там одна кишеня в Петра дірява, то хлопці своє повидзьогують, а в нього в полі й вигребеш до бубки, а в руці всеїднак щось нашариш.

— Г-о,— Петра не дуже й обдуриш,—ми ж порівну поділили, ту чо цеї ?

Не складе ніяк віри, що десь там цікавіше, як тут.

— Зара . гукну хлопців, то поможуть,— лякає Алік, і вже буцім гукати, от як не хочеш з нами.

— Всьдого дядько пшеницю спродасть, то вбіцяв мене провезти гулицею. — Бач, у тих і дядьків на базарі нема.

— Там їден кінь таке показує,— поступається Алік, бо цей Петро такий жлукто, не допросишся.

Пожди-но, він ще не так скаже; цей Петька біжком побіжить.

—Чо ти ті кози плямкаєш,— знущається з Петра далі,— думав, я не бачив, як ти в носі длубався.

Петро для годиться руки з рукавицями повстромлював у високі, аж під пахви, кишені,— хай собі каже, йому що.

— Думаїш, як шаліком обмотав рота, й не видко буде.--Ото-о (гра цього Петьки, як торішнього снігу; вони й так собі.

Алік одступився далі впроти конячих голів, буцім поправляє о палки; осьо він вже йде, то знатимеш, як одлучатись од гурту.

Петро поцокав зубами, нашукуючи язиком, що там од бубки всталося,— як вони такі мудрі, хай не ждуть, а він осьо щось знає. Чорта скаже, е-ге.

—Ну, пужди, пужди,— м'явся Алік, наджидаючи, що Петро ще спам'ятається, та ледь діставав простягнутою рукою металеве кулко надишлі — таку немов надію подавав Петрові: не вгав, бо шкодуватимеш; зрадникові знаєш що буде, дивилися ж вчооа кіно.

Алік то вгадував, як це Петрова душа розривається, що аж впікся очима в його пальці на кулкові; та й так поволі попускав кулко, обгладжуючи вже й пучкою одною, навтішуючись, який Петро микита.

"От качка дурнуватий",— уже хотів хоч прізвиськом допекти, але пошкодував і слова даремно; десь почув, як з-за багатьох саней, аж од Січ-каревих воріт, погукали його.

Притримавши пальці біля ніздрі, Петро заворожено роздивлявся, як розсичувалася і втавала жовтогаряча пляма на витоптаному снігу, а пара од неї обповивала коневі живота, ще й так гіркувато пахла.

"Бачив би Алік",— ото буде що розказувати хлопцям; кажуть вони, ,в носі; хай оно свої шмаркаки повтирають — аж блищать рукава й так.

Аж смішно зробилось Петрові,— то це вже й друга коняка робила калюгу в снігу, де не так було вибито, і в снігу аж піна скипала. Та пляма аж трохи більша була, і що дзюркотіло довше, як перш, то та калюга напливала на другу і таким пінявим віночком її обіймала.

Сонечко з морозом так вгрівало і кінське волосся, і калюги під кіньми, одну, як руденький чайок, що їм у шкільній їдальні дають, а другу аж золотаву, як хрести на церкві.

—Що, Петро, пива захтів.— Думав, побачить дядькову голову над кінськими вкритими спинами, а це десь з-під черева тої коняки вбізвався такий знайомий голос.

Іван Горобець веселенько заглядав зпопіднизу, що якби тако Петро, то й шапка скотилася б долу.

Син, катни-но до Вери Бартунихи, хай пужичить,— і десь як-то з чуба розпатланого чорного над очима вихопив заткнуту газетним, корком пляшечку.

Мині дядько казав тутб поглядіти.— Але Горобець уже тужливо прозирав межи кінських ніг, куди б далі ковзнути своїми шкіряними чопанцями.

Петро ще попозирав за дядьковою шкіряною шапчиною, яка раз проз раз вигулькувала над саньми, не до верху закладеними мішками з пашнею; аж хрумкнуло в шиї, так одвертав голову в піднятому комірі, та не давав ногам ворухнутися.

—Що це той Семен хтів,— почулося од задка саней, мовби й не до

нього мовлене.

Знав би він,— й не так страшно було б перед хлопцями. Погляд його, мандруючи по пузатих мішечках, хвостові, що й ще здимався при корені од натуги, по нутряному тілові, яке понигувало, все більше ховаючись у шовковистий віночок темнуватої шкіри, скидаючи останні краплі іскристого пива, припав тепер до передків чобіт, аж наче вмерзлих у снігову землю.

Йому ще тако нагнутися чи присісти, щоб не так зоддалік видко було, та й. Пальці в чоботі крізь гонучку, вустілку ще й підошву прочували знахідку ще добріше, ніж це коли він думав, що тамо під ногою в нього; таким, ну, камінчиком муляло аж до серця.

"Ту чо це буяться",— зо гніву такого притупнув лівою, збиваючи невидиме снігове порохно з каблука; а рукавицею тако ще й правого обмахне й так, і звідси; і геть без страху, сцупивши зубами рукавицю, одклеїв папірця з підошви, пом'яшкореного і проклеєного навхрест цигарковим папером.

Доладньо встромив папірця навстоячки в рукавицю, боячись і подивитися, яка цифра була намальована, і затручав туди, геть не торкаючись холодної поверхні з рубчиками, півдолоні.

То скіки це дядька ждати, як йому тра вже йти, бо це таке: і покатають тебе який чорт, і од гурту одбився. Повнаджуються тамо, де цікавіше, як туто; а ти стій, як укопаний, бійся рушити з цею знахідкою, — от-от хапнуться, та до нього: а шо то в тебе, Петрику, в —рукавиці, дава-но цюди.

З такого страху аж геть одбіг би людей, дременув гуличкою до мосту, а тамо дядьки лід рубають для молочарні; типір-то йому як панові, стій собі в теплі од батькових кальсонів з поворозками на кісточках і ватяних батькових штанів.

Старші то ще нічого,— порегочуться, та й; а як оно дівчата взнають про кого, то й не підступися: у кальсонах. Нечвидні такі; хай-но самі покажуть, у яких трусах ходять,— баєвих по коліна. Славка як піддобрахається, то любить нашіптувати,— заки здереш ті труси, то малахва аж до кінчика підступає; понигаєш пару разів, та й злазиш. Г-от, хвалько; думає, як спробував раз між коліна, то таки-ий парубок; а проте ж допитується, яке в нього. Підзирив десь на річці впроти школи, що в Петра не зарощене, то сікається, не перестає; давай поміряємося. Не було б, кажи, роботи,— мірятися; Петро й так про себе знає щось.

Це що він соромиться дівчат; а так би, то ого.

Валя з Вертикиївки попросилася чого на іншу парту,— знав би Славка. От подумаєш, потанцювали раз на цьому святі в школі, то тепер як не виїсть очі; наче він там щось до неї мав. Танцюють же ж так усі, щоб коТгіньми між коліна черкатися; то й вони собі. Хто там знав, що в литку упреться,— ґвалт, уже не підходь. Та й май з ними діло, з цими дівчатьми. Тільки Люся Ухман, що з старшими хлопцями гуляє, як-то щось прознала; буває, так зи-ирить, та все однак тими губцями й носиком так ворухне, буцім не йме віри: малий ще. Ці дівчата такі лепеті; а ще дай їм тако щось взнати, то якісь лихі робляться; наче ти їм що винен.

Аж здригоніло у животі таким морозяним холодом,— тікав би й з-перед цього базару, й з-перед цих коней; так закортіло самому десь побути й додумати до кінця про дівчат і про хлопців, і про себе. Але де ти дінешся од цього юрмовиська, стій та й стій; от хоч би й здумав вдарити підборами, то не пустить у холошах,— такого надумав. Наче й той кінь уже щось познав, от тільки сказати не може; оо йому добре, ні перед ким не має сорому.

"А хто тамечки про тебе шо знає",— одшукалася втіха; аж було немов легше з нею одковзуватися досеред вулиці, не попускаючись полудрабка більше тою рукою, що тримала вже звологлого папірця в рукавиці.

Хай бачать; він оно ще пілсторожовує,— ковз та ковз поздовж саней; а що Йван Горобець як-то виманює його далі до магазинчиків, буцім ще не доказав йому свого прохання.

І хлопці ще десь тако далеко, аж їх не видко; а дядько в гурті ж не впустить з очей своїх коней,— то чо це стовбичити тут кілочком; а тамо баби посунули з церковної брами на обидва боки соші; то й він аж з такої радості вскаженілої що ковзне, а то ще й підгецне, витрушуючи десь зісподу із себе оту-го надуману скутість і знання про себе.

Оддалік уже воза примарилося йому, що зарухалося всеньке містечко, і так зручніше ж стало одлучатися цього натоптаного місця та встатковуватися тамо аалі, геть в інакшому світі, де про нього вже й зовсім не здогадуються,— і що він думав допіру, і що в нього в рукавиці.

А це тобі не той світ, що внизу, чоловічий,— якимсь царством жіночим ну аж запахло — тернові хустки, чорні спідниці та чоботи хромові; не продертися до цих дверей у залізяному магазинчику; ще як вгрібав за дядьком Горобцем, то це йому як-то що показувало дорогу; а вже й дядько десь вкрунувся, й ввикай до цього нового страху перед іншим світом.

— Комансава?

"Саваб'єн",— вертілося на язиці так довго й заніміло, аж здавалося, буцім давно вимовив ці смішні слова перед котроюсь з жінок у терновому, чорному й шкіряному; от тільки втішало й виправдовувало сказане дідом Максимом, що їхня вчителька французької мови не дуже то розмовну знає. Як той Фільо Січкар в реготи; я ся умиваюся,— так учителька доладньо пояснила, де та частка ся вимовляється по-західньому; буцімто й кажеш, що я вмиваюся, а вже ж то розуміється, як я ся умиваю чи там я си умиваю.

—Ти вже написав вірша французькою? — нагадує його давнюю похвальбу вчителька і ще не одпускає від себе; тако білими пальцями прогрібається йому під комір, і вже осьо жінки поопускають 1 собі очі з-понад усього чорного і пахнючого і докірливо чекатимуть обіцяного віршика.

То що ти їм скажеш; як би ж то він жив з дідом у Яроповичах, то ще не такого вповів би їм усім,— дід дочок своїх не понаучував, такі неохочі були; от якесь тамечки слово-друге; а вони з мамою коли навідаються, то дід в'дразу його— за стіл: пиши. Та й списує українськими літерами французькі пісеньки.
Жьометруаосіотржурсюрльоотокардемаделєнодваненптітфамана-муркіпортибебидесісменосандемандалапермісьйонельдеграфисонкорсажеенансет дюготамбаголалаголала; ще й пританцьовувати показує — фокстрот.

Як сам собі десь у хаті, то виспі-івуєш ще й пригецуєш перед дзеркалом; а тако, щоб на людях — та де, з халєри.

Вони йому на цьому горбку не дають далі дороги, обступивши таким гуртом; от ти знаєш,— танцюй їм та виспівуй; бо вони самі такі співухи та танцюхи, куди твоє діло.

А дзвоники на дзвіниці так перебамкують, що аж нетвердо стояти; і сонцю мовби діла нема до цих тернових хусток та Чорних пальт і чобіт, — одно його видивляється та пропалює та в сором спекотний вкидає; аж їм знаття вже про все. Й чого за хлопцями не побіг, і що тамо біля коней робив, і про дівчат як думав.

Щось же й набалакують; і оно який він славний хлопчик у мами, і будуть з нього люди, ще й село прославить на цілий світ. От тільки Василева мати і Славкова так якось позирають, аж поодступались од гурту: наші хлопці то десь тамо, а ти чо тут.

І спробуй-но виправдатися, як віїґ коні стеріг і що його дядько Горобець просив; то це йому чи в співи вдаритися, чи з якоїсь немочі галамкнути, що тра йому до тітки Вартунихи,— тамо дядько не діждеться його з півлітрою.

Що було типіро одним гуртом, то вже як-то котру жінку не в'зьми, то сама собі гурт; як-то вони збираються такими гуртами рушати, кому де треба. Аж припрошають і його пристати до гурту якого,— притримайся осьдо-го біля вчительки, то не мине тебе за цього віршика якісь бріхи точити; а одступися бликше до магазинчика, то що ж, і перед тими на звіт ставай, чо не з хлопцями.

—Оклєрделяльуно,— аж вишіптує переписане ще колись од діда Максима, але буцімто своє, обіцяне скласти; і вчителька ще цупкіше притримує його попід комір з такою надією, що, бач, зміг же, не обдурив.—Монаміп'єро,— авжеж; нащо ж йому до тих хлопців бігти та слухатися їхніх

матерів; він має дбати про гарне навчання та прославити своє село на всенький світ.— Претаметашіюмо...— з останнім видихом викарбував й втих; нехай знає, що він і далі розказав би, але ще не закінчив або забувся; і що йому тра ще в тавку зайти і щось купити, а то ці гроші з рукавиці геть звогчіють, і що тоді мама скаже.

Втішені такою його сміливістю, аж вертатися стали і ті жінки,— така їм охочість дослухати далі, а ні, то й так подивитися, яка то розумна дитина зростає у них в Кодні; і навіть Василева та Славкова матері поприступали на крок бликше,— тако кожна одною ногою у блискучих хромових чобітках рипнули по втоптаному снігові і вже несуворо собі приглядалися до товариша своїх синів; такою втіхою перейнялися до вчительки.

Бо чо це їм не повірити; от знає, та й; а їхні хлопці вчать німецьку, то нема знаття, чи й вони ще краще не попридумують.

Це ж йому порятунок такий, що Женька Біженчиха з іншого плеча й собі його пригортає і щось там допитується, чи мама вдома, бо їй треба плаття занести.

—Та мені вже тра...— де й взялася ця мова у тісному захистку двох жінок; хай би собі йшов,— немов обіцяють ці обидві руки, одна м'яка й біла,

а друга тверда і репата.

От тільки Женьці вкортіло показати самодіяльність; такими твердими губами аж зойкнула:

О-ой, не бийте, тату, мами...5— Та ці до неї враз Женько, Женько, дитина ж тутечки.

Бо ви його понагучуєте,— одсварювалася Женька; та й вже цей порятунок сам давав йому дорогу з гурту; і не знати, винуватим чи яким вибредав до геть близьких дверей залізяного магазинчика.

Женька вже й геть вигарцьовувала як-то з присядом під свою співаночку; та тіки тим поступилася жінкам, що не проказувала слів, а намугикувала через ніс у ай о.

—Мало сьодня вклала за душу,— дочував ще Петро од дверей,— а то

б не таке показала.

Петрові видко з приступки аж далечіше і на базар, і на вулиці, що робиться; і як баба Прокопчучка у червоному кожусі з вивертами, прикульгуючи та тягнучи Катрусю за руку, його двоюрідну сестричку, ворушила репатими губами:

—Нема на вас кари Господньої — до церкви не ходите.

Тепер Петро з цього узвишку як-то сторонній свідок; і радий, що баба його не зобачила в гурті, а то перекаже. Бо коли зайде після церкви до хати, то батькові не забуває виказати; хоч їдну ікону повісьте; а Катруся й собі, понипавши по кутках, у пла-ач.

Батько спуску а не дасть; щоб мині-і в ха-аті, та я-а; баба хапає Катрусю і в двері, а мама схилиться над шиттям, забуваючи, що свята неділя.

—Гов, Йване,— Женька далі здіймає ґвалт, оббігаючи колом жінок;

так їй за того Івана клопіт.

Це Петро їм як вартовий; притримує двері, доки виносили попідручки Горобця; радій, що забулися про тебе й жінки, й дядьки; тіко Женька аж кинулася б до нього; сину, не бахни дверима.

Закалатало як-то дужче на дзвіниці; такі випроводини Горобцеві; Женька підгребла з землі Горобцеву шкіряну шапчину і пригупувала нагинці за чоловічим юрмиськом, так шукаючи, з якого боку накласти шапчину на дядькову розпатлану голову.

Диви-но; та й коні десь узялися — висаджують дядька на сани; а Женька аж грудьми бехнулася на орчик, долучаючи шапчину до дядькового розкиданого на соломі тіла.

Та задки якось, задки; як-то й дал; пританцьовуючи, щоб не впасти, бо чийсь дядьків лікоть тако ненавмисне турнув її од саней; хапається за цього Петра, рятуючи його вже й хтозна од чого та підсаджуючи на задок; така розхристана та скуйовджена, ще далі обороняється од дядьків.

—Иди-и, Філько дурнуватий,— гребе чиюсь спину; та ще рятує Петра,

щоб же не зганяли з саней: — їдь тамо, поможеш дядькові, Петька.

Ото йому їзда,— бачили б хлопці; це тобі не на полозки вчепитися на задку та боятися, щоб дядько батюгою не вперезав.

—Такий голощук6, щоЛ не знати проїхати,—піддає їм утіхи чи не вертикиївський дядько їздовий (своїм то наврипіло панькатися з Горобцем),— не бійтеся, довезу, куди тра.

Уже й проз церкву ковзнули на очах виходжаючих з брами бабів і дядьків; а тамо з того боку, поза аптекою і хлівчиком аптекарським, трохи хати Петрової і садочок запущений блиснули,— аж би гукнув, що оськдого я^їду, агов; та минули увесь цегляний цей будинок, і знов Петрові свою хату видко вже з цього, бликшого до емтеесу7, боку; і щось там людей такого подвір'ям до хати пробирається, як-то свято їм ще більше, як цьому Петрові на санях їхав би собі аж вкрай світу і щоб хату тіки видко було; і люди устрівалися на дорозі такі святкові, Петра вітаючи на санях, бо, бач, яка це свята дитина в селі, що дядькові їде десь помагати, але й хати рідної не цурається і про батька лихого слова то не скаже.

—Шапка плисовая, дуга писаная, а чоботи на підборах, ще й на вишкварках,— згукнув дядько Горобець, як-то й собі вчуваючи Петрову радість; та тими обрубками у шкіряних чопанцях по соломі луп-луп; а Петро з тої радості, сказав би, церковної, й собі: — Жьометруаосі...

Але Горобець на співанки куций; йому своя якась мука пре з-під чуприни:

—Петька, будемо зара писати всім міністрам і президентам, шо вони тамечки чухаються,— Горобець смикався звестися на соломі, але все одкидався головою десь їздовому до спини; то щоб Петро не думав, яка це йому невдача, нагрібав довкола себе обома руками, де це ця шапка. — Нє-е, ще война не кінчилася. Тпрру!

Горобцеві аж ну немов кращіще сидячки на стоячих санях доказувати, що тамо десь не дали:

—Вони їден з другим зна-аю-уть; але я їм ка-ажу.— Тепер Петрові з вертикиївським дядьком роботи цеї зсаджувати Горобця на землю та бігти за цею шапкою на канаву; тамо на льоду, як решето, боком стоїть. — Петька, катни-но в буфет, чи ця Тонька думає шо наливати.

Вертикиївський дядько брався сам помагати Горобцеві* рятуючи Петра од людських оглядин; бо ондо вже й од Семенів повиходили,— чий то малий з п'яними дядьками.

Вибитою стежкою між штахетами, то пробігаючи, то притупуючи помаліше, так зогріваючись, підбирався бликше до ще новішого світу містечкового; всьдого собі купить бутельку сітра, то хто що скаже.

"Буду сибі як ворона",— розгойдував шапчаними вухами і руки вперед випростував у кожушаних рукавицях,— є ті гроші там, чи який чорт.

—Питро-о, то ти тут? — десь цей Василь на тинові взявся; ще й тако над

ним нахиляється, буцім викший; то що, став на лату, та й.— А ми тамо

з хлопцями щось придумали. Пабєглі!

Так хитренько зізиркує з-над тину Василь, аж вухо з-під хустки материної під шапкою наставляє (так йому вуха на зиму болять),— чого цей Петро моняється; хлопці ж переказали, то що.

Щось про Горобця, та як вони їхали саньми,— то Василеві тільки дай, що вже з тими п'яницями; з довірою такою простромлює Петро рукавицю з грошима,— дивися, нікуди я не думаю втікати; тако йшов собі,— що, не мона хіба.

—Дава-но руку та цюдою лізь,— не вірить ще Василь; вже оно Горобець з тим дядьком штахетами ирооираються; то де ти дінешся. Що йому послям скажуть, що дядька лишив,— то це така славна дитина.

—Та мене дядько підвіз,— виправдовується перед Василем; готовий

тако й за гроші признатися, щоб тіки не думали нічого тамо такого.

Чо це йому бути винуватим, як його Женька випхала на ці сани; але не тра йому,— обійде собі кружка та проз тином і буфетом сам вибреде навпере-різ Василеві, такому охочому довести його.

—Я хтів сітра купити, Василь,— це так буцім підмовляє Василя не йти; тамо ж цікавіше; і Горобець щось таке вчворить, що куди тим хлопцям.

Аж остовпів на вуглі цього буфета під такою дерев'яною терасою, що тим літом наймалися з Славкою Кододюком фарбувати та заробили по скількись рублів; так шкода стало себе, що це він мусить десь іти, куди йому не тра; а вторік, як-то дядько, лазив собі по драбині, обмальовуючи зеленим фронтони і стовпчики, і всі так зирили,— бач, які хазяї, якусь копійку додоми зароблять.

А Василь уже хутенько одсовує перехнябленого ящика з-під бутельок, щоб це їм краще у льох пролізти; гайда, бо ще ця Тонька надбіжить; скаже, крадутсь щось.

Не вірилося ну Петрові, як він у цю діру полізе; таким чужим недомашнім духом війнуло з глибини; колись вони туто города тримали горбом до берега і льох цей був їхній.

То ліз би собі, як у свій колишній льох,— що йому тутечки зроблять; буде він боятися теї Тоньки,— лампу гасову раз був забувся, десь вона в кубашці, то ше є.

Петро льоха на свому городі, як це весна, викурить, це й вимастить геть білим; спустишся зимою, то так пахне всим, аж не виходив би,— стій собі в теплі.

А це вже дух магазинний; таким буфетяним розсолом тхне, поплісняві-лими ящиками; бійся ступнути,— шкла цього.

—Чо ти боїся, дурний,— нашіптує Василь, притворяючи так двері у льох, щоб смужка світла давала їм дорогу мурованими ступінями вниз льоху; ще тамо якось дротиною присовує ящика перед дверима,— чорта знадвору взнаєш.

—Га-а!—з-за закамарка стрибнули хлопці, щоб це Петра налякати.

Ото він дуже злякався,— горить ондо-го лампа його в кубашці;

ще й гакати йому будуть,— захоче осьо, то буде їм видко, гляди; його ж лампа.

Ще Василя пождем,— командує Алік, розштовхуючи хлопців у кутки, — скаже, що там.

Та начнім, бо цього Василя дождеся,— нетерплячка така Славкові; щось він підморгує Алікові на Петра; цей-го, може, не схоче.

Уже й Василь, тако нагинаючись під нижнім отвором льоха, налапував ногою в глибокий низ; що заступив трохи того світла з дірки, стало в льосі видко від одної лампи.

Я тутo буду стояти,— звеселілим таким голосом обзивається Василь з приступки; це ж він як такий господар, що й двері причиняв, і дивився, чи ніхто не йде тамо.

Е-ге,— Славка щось не дуже згоджується,— як зверха, то далі

дзюркнеш.

Петро й незгледівся, як полилися паруючі струмінчики досеред їхнього кола; а Алік ще й навшпиньки спинається, так хоче обдурити хлопців.

—Дава-но й ти,— не забуває Славка за Петра,— бо обіллємо.

Ще й повів тако рукою од матні, страхаючи Петра; а Василь і собі, аж випнувшись у животі, обома руками одтягуючи пуцвірка,— так думає далі поцілить,— раз дзюркнув у Петрів бік; осьо й я поможу Славці, щоб знав.

Тільки Алік не такий дурний: заким там хлопці лякають Петра, дме собі досередини кола.

Славка з Василем, бачачи, що їм невдача, вже за Петра забули; тра ж доганяти Аліка.

Василь на приступці перший здався; з таким жалем струшує останні краплі, аж заглядає собі наспід, що це вже так скоро одбув.

Певно шо,— ще не здається Славка,— як Алік од самого базару терпів; от Семеняка хитрий.

Дивися-но там,— одпускаючи дух, й собі обізвався Алік; йому тедер що, на його вийшло,— як-то шкпяботить шось.

Світла згори побільшало якось, забиваючи це долішнє світло з кубащки;

двері тягли за собою і ящика, якому легко було повзти по намерзлому льодку під острішком льоха.

Андрей, ти тут.— як-то до свого чоловіка ще боязко обзивається Тонька,— йди тамо з Горобцем шось робити.

Хода,— хлопці, мов щурі, чухнули доверха, затуляючись шапками;

а Петро прив яз до слизькуватого каміння на стіні, не маючи сили смикнутися і собі вгору; був би якийсь хід униз, то вже 0 якось скотився. Чи це такий йому порятунок, що їх тут заскочили та більш не матимуть діла до нього; от собі що,— стояв просто.

Тоньці дійшло, які це гості вкралися до її хазяйства,— гайнула донизу, хапаючись за стіни та зрушуючи стару штукатурку такими обвислими

коржами.

—Ґвалт! То мені мало тої розтрати,— смикнулася до ящиків з тарою, га послизнулася на мокрому, хапнулася за купу ящиків під стіною, а обома коліньми прогребла осклизлим, де-не-де помурованим, камінняччям. Петрові б чкурнути, заким там що; та й хто б його бачив; але бере ще глибше вступає в застінок,— що це немов винуватий за все. А це туто ще хто? — витріщується Тонька у сутінок в тому кутку.

Я не робив нічого, цьоць,— думає так заблагати Тоньку,— е-ге.

їй не так клопіт стати на ноги, як за ці ящики,— оно як посипляться на голову.

А я відки наберуся на вас усіх,— підступається вже скрадьки до Петра, буцім ще не вірить, що хоч одного злапала в руки.— То їден вдерся у віконечко, а це ще другий по ящики лазить.

Мене хлопці заманили,— простягає цю руку з грошима; хоч відкупного давай.

Геть розхристана в цьому халаті поверх куфайки, Тонька прокульгала ступінів кілька до східців,— немов-то й Петрові затуляючи до виходу, і на ці ж коліна подерті роздивитися.

—Не думай, Петрусю, я тебе таке не одпущу,— таку калюгу зробити. А ні. Зара ці ящики перещитаю.

Петро одступився з застінку бликше немов і до тітки, і до цієї шкоди на землі; руками аж ну показує: що я такого зробив.

Помагав би Тоньці з цими пошкрябаними, роздутими над тісними халявками коліньми,— вона ту куцу спідничину далі дерла, шукаючи, де ще дірки на панчохах.

—Бо ж, як я з цею крівлею на люди вийду,— так хижо сміхнула,—

скажу, у сцяки влізла.

Петрові аж одлягло, що це Тонька вже не така лиха, аж пригнувся поспівчувати людському горю.

—Бачив,— до кістки пошматувало.— Заглядала так само нагинці до Петрового обличчя.— О, скажу матері — будеш знати.

Мало так вдома, то ще це; побіжить якусь шматку принести обтерти кров.

—Дава-но нагору та прищдпни ці двері, бо ввалить котресь,— не

діждуть того пива. Петро вже поволі зіступував темною шиєю льоха; де яка щілина чи цеглина випала,— устромлював ріжок рукавиці, якесь кубельце вишукував, щоб стати геть малим і залізти в нього.

Було б йому на містечку зостатися та послухати вчительку, то вже б десь у гості до неї зайшов,— вона так любила книжки якісь давати Петрові до доми.

Тонька, згорбившись на ящики, сопіла біля своїх колін,— Петро побачив таку вареницю в неї між ногами нижче колін; я-то поскочувано качалкою щось темне і сіре. Далі сповзла аж навсидячки, похукуючи собі на криваві коліна.

—Петро, йди-но цюди бликше,— лапнула його цупко вже кіля себе, як-то звестись хотіла.-— Зара взнаю, чи ти калюгу робив.

Чо це він ці рукавиці не хоче зняти, що так зашпори позаходили після вулиці.

—Лини-но солоного цюди, хай ця кров стане.

Петро як-то в якусь вовну улазив, теплу, лапату, з пахнючим, не знаним досі, духом; та думав, що це од блискітливих спалахів з кубашки, і йому в голові стріляло чимсь солонкуватим.

Той вовняний дух щось підказував,— щоб забув страхи і слухався кожного слова і руху чужого у цьому підземеллі; якось то й не так, коли він любив сам постояти в льосі, під цілим усеньким світом, який про нього нічого такого і не підозрював.

Тепер цей світ зазирнув до себе під землю, але тако мружиться, буцім він нічого й далі не бачить; світлом таким, дужчим од лампи, присвітив йому біля грудей.

—Трима-но ці поли,— такими теплими і великими руками пошарює на

ньому всьому, щоб він не злякався,— я сама собі поможу.

Страх перед холодом, що от вступить до його впуганого9 тіла, обійме за поперек, заступався поволі тим вовняним пахнючим теплом — чи ^од цих розхристаних країв халата воно й застібнутої на всі ґудзики куфайки під ним, яка одним таким величезним горбом дотулялася згори До Петрової шапки, чи од цих м'яких, аж гарячих пальців, які вже й переставали бути чиїмись, а немов і його тілом укупі; і це тепло, врешті, обповило його всеньке тіло і поринуло довірливо до цих теплих пальців,

які перш не пускали, а далі дали йому волю вибурхнути гарячим пружним віялом.

—Г-ой, Петро,— хикнула Тонька аж з такого радісного подиву,— трохи вбік,— бо ти з мене річку зробиш. Хоч цю спідницю бери скидай. Г-ах, пече!.

Осьдо вона стане на ноги, щоб цй шкіра на колінах стяглася,— бо вже на очі не видко; де цей Петро, щоб зіпертися.

Тоньчина рука пробралася поза плече, тако глибше під шалік,^ другу не одлучала й далі з-під вистріпаної Петрової сорочки, як-то шукаючи ґудзів позастібати йому знизу. Аж його лякало не це-го все; а що треба буде вибиратися з цього льоху і ховати цю таємницю од всього світу.

Зостався б туто на ціле життя, та й хто там що знатиме; от сторожує ящики,— велике діло.

—Пожди, Петро, я ці хляки поздираю,— береться й він з такого немов наказу стягувати по одному чоботи; і заким там з одним, то вона це шмаття мокре струшує й знов улазить ногою в чобіт, а там і з другим такечки, бо де ставати босою ногою в це болото.

Тако їм аж веселіше вовтузитися кіля цих чобіт та думати разом, як їй перебігти з голими коліньми до буфета.

В льоду ноги будуть, скажіть, цьоць? — Помагав би й далі Тоньці й це шмаття ховати; чи забере вона його з собою в плиті на кухні спалити.

— Я підтримаю, як по сходах вилазити. Зіени-но коліна, спробуй під гору,— тако буде диб-диб, як муковоз Павло на протезах.

—Петька, ти не змерз туто,— пригріває рукою його незакутане тіло; хай притулиться; та й тако переждуть собі вкупі; не знати, яка лихоманка здумає влізти шукати. — Я Вері сказала, що додом гайну.

Нема чо йому боятися; не дитина ж, а ні; Верка то їй щось там переказувала од Люсі Ухманші за Петра.

Хай там балакають,— вони нікому нічого не признаються; захтять, то й іи,е Зачиняться в льосі, диво велике.

То шо, Люська тобі ґедзь10 сказала? — щось так нашептом

довідується в Петра; г-от, тра йому та Люська.— Дурний, ти собі кого хоч матимеш. Оно Верця не допроситься: проведи цього Перта подивитися. Хочиш, Петька? Та. Цій Верці нема роботи, правда? — Тонька на зовсім шепіт перебралася; як-то їм нема вже дороги назад, і це з якогось страху на мигах показувати,— слова не скажи.— Це тра, шоб хтось ше чув у буфеті,— хай

прийде, я йому покажу. А то він не бачив,— г-от, з цею Беркою.

Цей гніт вщерть вигарає,— тра буде якось потемки вибиратися; такий аж любий Петрові дух у цьому підземеллі з цвілі та розсолу знечвидів перед гнотяним чадом,— десь тако хатою аж запахло проти ночі, як на селі не буває світла.

—Не бійся, Петька,— зсукує цю рукавицю з грошима, й вона звалюється їм обом під ноги; налапує його вже голі, розіпрілі у кожушанці, пальці і тулить їх собі до литки, щоб це й він грівся далі собі натемне.— Не вкусить. Тітка нікому не скаже за ящики; геть і хлопців не зачепить. Але щоб і він мовчав, раз таке діло.

Тонька далі мне його неслухняну руку на литці; та мовби, незнарошне втручує її десь глибше, перечепивши її кіля ліктя, а пальці так і лишивши у волосяному закутку.

—Петро, я тебе навчу,— виминає йому вже стверділого відросня; вона осьдого перехилиться трохи на ящику, щоб він мав як підступитися.—Шукай, де там.

Уже та вовна обсновувала його й ззаду, і такими теплими волохатими рукавицями підгрібала й під ноги, аж він її переставав чути, — а ці гладкі теплі руки з-перед нього вишукували йому ще більшого затишку і тепла, заким не проковтнуло його слизькою гарячою глибиною.

—Тіки помалу, Петро,— обзивалася вогка пелехата темрява, то прибираючи його до себе, то полегенько одстрронююючи,— а то ти мені все порвеш тамо.

"Що це той Славка брехав — чирк, чирк",— не чутно Петрові ані свого тіла, ані чужого; з якоїсь височини такої беруть його все зіштовхують та й знов на місце ставлять.

Це такому цареві бути,— що й шапку цю не здолаєш посунути з лоба; масло збилося ціле. Гукни-но туди десь нагору, хай осоч цього снігу сипнуть жменю. Тако проблискувало темним геть світлом, показуючи цілий низ ворухкий; такі горби земляні здимаються і як-то постогнують.

Ще цього підземельного духу бракує,— ні ж, усотується і той, буфетяний, де вариться, смажиться, миється, але ніщо не заб'є того масного, ганчір'яного, що аж до нутра дістає і відвертає від їжі; той дух з кожним стогоном вибурхує знизини і таким лепом обкидує тіло.

—Петро, ти ше нє?— уже дух той обхекує йому й всеньке лице; каже,

що стане і його духом, і його віддихом,— пристав-но тако долоню до носа,

дихни та й почуєш.

То це самому затушковуйся та нашаруй цю рукавицю де рукою, де ногою; як-то тобі волю дають довіку, тільки цей дух при тобі хай буде.

Усім там добро — і коневі, що як захтів, то й висолопив, і що там кому, от собі кінь; і вчительці, й Женьці — аж біг би типір і робив, що вони там назначать: співати, то чом ні, танцювати, й то.

— Чо ти мовчав, я ж не знала,— шось гаряче й липке обцмулює його сухі губи, обсмоктує носа, а вогка долоня обтирає ніздрі з боків од слини, даючи й носрві трохи дихнути.— Приходь до буфета, як я буду зачиняти. Прийдеш, Петю?*А то я буду думати— Чув? Такий клопіт їй, що це йому погано було, а він же й змовчав; осьдо ще витре йому цим боком халата, щоб не везькав собі там в штанах, а вдома хай тихенько сполісне з кварти.

—Двері вчиняні будуть, бляхою такі оббиті,— нашаровує далі на кінчику, аж терпкий олодкуватий біль прошпигує в ноги.— Не боїся собак, Петро?

Волога такими краплинками захолоняє в волоссі на животі, не чіпана Тоньчиною рукою з халатяним скрутнем.

Десь Тоньці так не видко, де ще далі терти, злазить донизу навсидячки, щоб навпроти очей було їй це старання.

—Г-ух,— здушила як-то зі злості і цьомнула просто собі в долоню,— одірву, та й буде в мене.

Але защібують його на всі ґудзі, затушковують комірцем і шаліком,— наче мати в школу випроваджує; і вже йому так немов і нічого такого, от прийшов тітці щось помогти. І тра дертися до того світу білого, якому вже охоти нема прокрадатися в якусь щілинку та підзиркувати, а що це вони тамо роблять.

Світ собі далі поорів з такої образи аж,— от не хочете зі мною дружити.

—Хапа-но якогось ящика та погребемо відці"— хазяйнує Тонька у цьому льосі; наче не їй у буфеті покрикувати на п'яних дядьків.

Налапують собі ці нижні одвірки та ящика впоперед себе просовуючи, як таке якесь виправдання перед насупленим світом,—осьо ж ми несемо, то що.

Петрові то випадає першому нашукувати задки дорогу вгору,— ну, це немов чоловікові; а Тоньці знов щось весело стало, матюкається сама до себе,— то це тра так, щоб цей Петро здоровий був.

То не болить вже?— допитується хрипкуватим голосом в Тоньки, як-то й собі виправдовується вже не перед тіткою, а перед світом цілим. Де-е? — аж реготнула Тонька й Петрові передаючи веселої втіхи; бач, їм тепер про що хоч говори, то вони обоє знають собі, в якому місці бо

лить. — Це мені рачки хоч лізь. Тра Андрея впоїти, щоб не мав сьодня до мене діла.

А то: впоїш,— як він десь тутр за дверима наджидає і дасть їм і ящика, і все. Якби ж хоч ці двері не примкнені були; послухайсь дурну жінку. Петро з першого разу одщіпнув гачка; злякайся-но або зрадій цій

волі,— чи тебе там вітатимуть, такого злодія, чи знов на якийсь суд потягнуть: бач, злодіяка ж.

Що це так рипнуло під ногами і що він з усім своїм, із рукавицями цілими, ще й при роботі,— то й світ так само виднів і дарував морозяні скалки: а це тобі за те, ще й за це., І стій туто й ані руш, то ще, може, якоюсь втіхою одбудешся; але далі зась,— то вже без чиєїсь помочі не здужаєш.

Повимирало як-то наздовж усього містечка; і на цьому кутку з червоним таким сонцем показувало: не діждавшись їх обох з льоху, світ собі зажив стиха і сумовито., Шукай-но тих хлопців, чи заглядай у вікна буфетяні, чи дядькам ще не навсточортіло дожидати, але дорога їм з цим ящиком отуди-го поза буфет, де ще трохи як-то біліло зі снігового горба.

—Гляди-но тамо спереду, Петька,— аж пришіптує Тонька, обсмикую чи нагінці незастібнутого халата, щоб ці коліна позатуляти,— а я відцям закрадуся.

Така перша віра, що це вони обидвох подужають вечорові страхи, й далі несучи ящика, обірвалася Петрові; вступай тако сам впроти іншого світу, як той, за буфетом, затишніший та ласкавіший,— як щось бабахне з-поза кузні на емтеесі й посипле іскрами, ще більше тако на вечір показуючи.

Аж так йому тіло повищало до грудей, —забувай— но свою неміч і раптову кволість в ногах, якої досі то так не почував, хоч скільки ганяй цілий день.

Угріб би за Тонькою, буцім йому щось тра було вде запитати; йде тако поділився світ на червоне і біле; та й ти уже світу червоного бранець, то що рипаться.

Йому то знайоме, як такої пори душа розривається — чи бігти додоми, чи стояти пам'ятником., І десь у вуличці хай-но пройде хтось, то ще більше самотнім станеш,— немов-то хтось тобі аж підказує, що, бач, я осьо йду собі, а тобі нема куди.

Але захоче, то видряпається на цей карниз та вбіпреться ліктями на дошку й дивися собі у вікна, як там Верка обносить столи пивом.

Ще, може, й хлопців тамо побачить, бо дурні вони додом бігти,— це їм

була найбликша схованка од льоху; тій Тоньці й на розум не прийде, — зайшли собі сітра випити.

Перебираючи ноги карнизом, Петро посувався на трохи, щоб ще й у ті дальші вікна видивлятися,— його то не зобачать проти червоних сутінків.

От ти, знаєш; нехай вони думають, що такі геро-ої; чуманіють од того диму та розбовтаного пива. Петрові туто на холоді ще й краще, ніяка халєра не вчепиться, чого це він тут завис; фарбував же він цю веранду, то що, не має права,— еге, хай балакають.

Вже й з радістю такою думав би й геть про щось інше,— як завтра тамо ще не йти до школи; та грубку раненько розпалить, бо батько нездужає, і зварить з мамою у баняку картоплі для поросяти, і таку цілішу собі одберуть,— така добра вона з сіллю та здором. Але ж як це холодить та стовбурчиться внизу тіла, і ці фарбовані дошки і не гріють, і ще твердішим таким одпирають.

Наймайся, бери-но тепер на якусь роботу,— сторожуй їм ці ящики та розбороняй п'яних дядьків; Тоньці добро буде, хіба нє.

Якийсь дух такий з пазухи чужий пахнув, як зірвався одною ногою з карниза,— ця позолота вечірня аж ну одсмикнула його від цього настояного вгорі місця; десь тако зі спини напоминала йому дорогу назад до льоху — там тобі буде тепліше з цим твоїм новим духом у пазусі. Долапаєш на ящиках ще й той вйхлялий дух, схожий до цього, пазушаного.

У якомусь запічку видлубаєш те чуже шмаття, нюхнеш уже без остраху і надумаєш, що собі тільки хоч.

Та й буде тобі лекше вертатися додому, чи куди ти тамечки хтів.

Запнувся товстіше шаліком попід шию, щоб той дух не пускати далі; такий він терпкувато-солодкий, як то від дядьків часом чутно.

То чо це йому самому дядьком не бути,— ха-но тамо хлопці здумають чіплятися, то почують, не бійсь. Це Алікові не те, як Петро стояв біля коней на базарі та не хтів бігти за хлопцями,— то ще боявся, щоб ці гроші не визирив під ногою; має звичку плечем підбити збоку.

Це вже попобігають та попопросять,— не кажи, хто був у льосі; та знахідка базарова як-то спорохніла на пальцях, що й в помку нема.

Трусни туди-го попід вікна цю порохню на дошки,— а ну-но, колядники, вибігайте!

А то не почули,— щось тим світлом всередині блимць; Тонька в вереск: ґвалт, чоловіка б'ють.

Виясніло так враз з вулиці впроти цих , споночілих вікон,— ото поприпадали до шибок, хто це тамо ще хоче. Боїться він дуже їх, п'яничок коденських.

Ще й тако гукне у вікна,— то буде їм другий льох; ще й не такий.

Але стане дивиться, що далі; ан, де, труа12... знала б учителька, який і нього старанний учень, що вже й геть не соромиться по-французьки вимовляти. Це тільки при хлопцях бійся бовкнути, бо Алік зразу в сміхи: один, бадин, трилуп, за...

Ан,— хляскають двері з буфета; де,— світло вибахкує всередині, ховаючи Петра знов у червоних сутінках; труа,— знов виводять на суд когось. Горобцеві вже буцім не така мука зішкульґувати з помосту в сніг,— як не хтять слухати, кожен собі Бог з розуму.

—А ні їден, Іудою не хтів бути,— продовжує собі далі свято, гребучи

в глибші сніги десь у посадку.— Катуйтеся, хто як може.

Нема цієї Женьки,-— то що, самому біжи з якоюсь поміччю; як ти такий цар чи пан, й аж геть зовсім не маєш ляку.

—Я не потребую ні од кого,— нашарує Горобець по штахетах і латах;

така люба йому зачіпка за ці цвяхи гостряками од стежки.— Маю пензію

воєнну, гух.

Петрові зоддалік тину, в цих бликших до Горобця снігах, ще більша нетяма,— от міг же собі давніше гайнути звідси, не знати ніякого горя; а так стій — гукати кого чи ні.

—Петро, біжи-но неси якого зошита,— плутається несамовито

розпатланою чуприною у штахетах; бачить він цього Петра чи думає, що це їм

на возі ще їхати. Ну та й чого ж, сідай на сани та полями, через Розкопану,

гайда до діда Максима,— такого понаписують, що ов; хай начитує, а дід зусна

поперекладає, а Петрові тіки пиши.

"Мсьє пхазідан, жьо ву пхі пахдон"13,— от уже вимальовував би на цьому шкурятяному снігу, де не стоптано; та й нащо той зошит, кажи.

—Диви-н, не болить, Петька,— щеспиною примовляє до йдучого задки

Петра,— ай-бо не болить; а казали, болітиме.

Круженяй туто по наслідженому колу в снігу; куделя така, що ні вибгати, ні розкостричити,— ото б збіглися містечком на цю толоку. А дядькові тамо на цвяхах яке добро — дивися, які вони коні? що на місці розвертаються; а Тонька то найбільше притупує, що куди тій Женьці, та ще й тако до Петра підморгує та бровами на Льох провадить: коли це він ще красти полізе.

То це йому тут чого стояти; як він собі бригадир такий — гайне за буфет загадувати і тим похованим од роботи на толоці зимового та ружового вечора впроти розп'яття дядькового Іванового Горобцевого.

А не казав, чого б це Верці так хутенько потребувалося з цим помийним відром аж нагинці прокрадатися до бляшаних дверей у кухні; чи це ще стіки роботи, що їй і не § клопіт, яка там толока.

Бери-но це відро та вальки носити, щоб дядькові, Іванові було на що спертися. Понаучувалися ховатись. Буде вона ще тою Люською

виправдовуватися,— певне, як бригадир, то кому не цікаво. Осьо впереже батюгою попід халат, то з вереском і вискоком побіжить.

—Петрусю,— схиляється з якогось видива ця кругла білява голова з таким аж білим волосяним закрутнем на потилиці,— тобі щось лихе?

Ці руки, набряклі та незмерзлі на холоді, здоймають його з такої білизни твердого снігу, ще ж наче царя й бригадира,— вступай сюди, де тепліше з таким немилим духом бляшаних столів; ковзкою цементовою підлогою; цибулячим лушпинням: бурячаними шкурлатами; м'яшкористою проростою картоплею; немитим посудом у вичовганих на дні ваннах; пивним і горілчаним сопухом з віконець, заставлених пляшками і кухлями; з чорним засувом на бляшаних і зсередини дверях, за які вже не буде ступити змога.

Вгрівайся собі при невичахлих чавунних плитах,— щоб і той дух пазушаний вислобонився та змішався з оцим немилим; здирай-но ці лахи,— а бачиш, як парує; ще Тонька десь надбіжить, ха-но п'яного чоловічка одволочить додоми,— то вонч ще туто посидять утрьох.

Накине всьдо-го Тоі^.чиного халата,— та й сиди собі; ніхто цюди не влізе. Вона сама хтіла вмицця, заким ще вода в крані гарача; проведе її додом, де аптека,— чо це він не знає, знає.

Розбереться 14 й вона поза Петровою спиною, обхлюпнеться геть чистою

водою з-під крана, затулить плечі таким, як і в Петра, халатиком, — і обсихатимуть обидвох попри плит; от і не бояться ані морозу, ані гарячого заліза.

А ще гризтимуть цю шоколадну плитку по черзі,— бере цей.Іван, цей Горобець накуповує у буфеті і обділяє чоловіків і жінок: щоб не було війни і щоб усі були нагодовані; а хто це не хоче їсти, хто це не хоче,

хто? Тако пальця припікаєш над чавунною лядою і до коліна, до стегна одне одному,— а будеш, а будеш? Бо — rien il n’est pas impossible.